

Հակոբ Պարոնյան

Գրպանի տետրս

Այս տարի ես մեծ շուքով կատարուեցաւ Իգմիրեանց կտակի մրցանակաբաշխութեանց հանդէսը:

Եւ որովհետեւ յանձնաժողովոյն տեղեկագիրը կը յայտնէր, թէ Ենայի համալսարանի փիլիսոփայական կանտիտադ Պ. Իսահակ Յարութիւնեանցի Հայոց գիրը անուն երկը նոր ուսումնասիրութիւն մը չէր, ազգային եւ օտար ազգի բանասիրաց կարծեաց հաւաքածոյ մ'էր եւ նոր լոյս մը չէր սփռեր հայկական տառերուն վրայ, որոշուեցաւ ըստ սովորութեան նուիրել մրցանակն, 600 ռուպլի, Ենայի համալսարանի փիլիսոփայական կանտիտադ Պ. Իսահակ Յարութիւնեանցի, իւր Հայոց գիրը անուն երկասիրութեանն համար, որ ինչպէս վկայած էին նորին քննիչք, նոր ուսումնասիրութիւն մը չէր, ազգային եւ օտարազգի բանասիրաց կարծեաց հաւաքածոյ մ'էր եւ նոր լոյս մը չէր սփռեր հայկական տառերուն վրայ:

***

Ազգային բանաստեղծները բարձր գովեստներով կը խօսին Սէթեանի Յուզման ժամեր անուն քերթուածքին վրայ, բայց կարելի եղածին չափ ցած ձայնով կը խօսին, որ այդ գովեստներն ամէն մարդ չլսէ: Լուրջ թերթերու մէջ, բացի Երկրագունդէ բանադատական յօդուած մը չերեցաւ դեռ այս գործին վրայ: Այս տխուր երեւոյթը կը վերագրենք մարդկային այն տկարութեան, որով մարդս չուզեր գրիչով խոստովանիլ, ինչ որ բերնով կը խօսի: Սէթեան կրնայ մխիթարուիլ սակայն, երբ համոզուի սա ճշմարտութեան, թէ մեր մէջ լաւագոյն

գործերն անոնք են, որոց վրայ քիչ կը խօսուի կամ բնաւ չխօսուիր:

Յուզման ժամերն, որոց վրայ խօսուի կամ ոչ, կ'աղաղակեն թէ բեղմնաւոր բանաստեղծի մը ծնունդ են իրենք: Իմաստից վսեմութիւն, բացատրութեանց գեղեցկութիւն, ոճոյ յստակութիւն եւ տաղաչափական օրինաց կատարեալ հնագանդութիւն գլխաւոր նկարագիրները կը կազմեն սոյն քերթուածոց: Եւ այս առաւելութեանց քով հազիւ կը նշմարուին քիչ մը դանդաղութիւն եւ ներդաշնակութեանց պակասութիւն:

Ամէն քնար խորհելու եւ լալու եղանակ մ'ունի. ազատ թողունք ուրեմն Յուզման ժամերու հեղինակն եւ մանաւանդ քաջալերենք զինքն, որպէսզի ընտիր գործերովն շարունակէ զարդարել մեր գրականութեան աղքատ մատենադարանը:

***

Հրատ մոլորակի մէջ ջրանցքներու բացումը գիտական աշխարհին գլխաւոր ուշադրութեան առարկայ եղած է այս օրերս:

Գրեթէ հաստատուած է, կ'ըսեն, թէ երկրաչափներն մեծ փութաշանութեամբ ջրանցքներ կը բանան Հրատ մոլորակի մէջ:

Ուրիշ կողմէ լուր կը տրուի, թէ աստղագէտ մ'այդ ջրանցքներէն քանի մը շոգենաւորու անցնիլն իսկ տեսած է, բայց դրօշակները չէ կրցեր տեսնել, որպէսզի իմանար թէ այդ շոգենաւորն Անգլիական Էին թէ Իտալական: Միայն քանի մը նաւապետներու շարժումներէն ու ձեւերէն հասկցեր է, թէ նաւապետներն առանց ջրանցքի տուրք վճարելու անցնիլ կ'ուզեն եղեր:

Իտալացի աստղագէտ մ'ալ երկաթուղիներ տեսած է այդ մոլորակին մէջ եւ շատ գովեստով կը խօսի կառքերուն մաքրութեանը եւ մանաւանդ քոնտիքթեօրներու քաղաքավարութեանը վրայ:

Այս քոնտիքթեօրները, կ'ըսէ յիշեալ աստղագէտը, չեն հրեր, չեն մշտեր ճամբորդները, կառքերու մէջ տեղաւորելու համար զանոնք որպէս սովորութիւն է Սիրքեճի, այլ կը թողուն եղեր ճամբորդներն մտնել իրենց ուզած կառքերուն մէջ:

Այս կերպով ճամբորդներուն ոչ թեւն եւ ոչ ալ ոտքը կը կոտորի եղեր: Ասկեց գատ տասնմէկ ժամուան ճամբորդութեան մը համար երկու մեծիտիւ պակաս կը վճարեն եղեր:

Թրամուէյներ ալ կան եղեր, որոնց ձիերը կ'էս ճամբան չեն իյնար ու մարիը եղեր, այլ մինչեւ որոշեալ վայրը կրնան եղեր քաշել կառքերը:

Կառքերուն մէջ ոչ սլուկ եւ ոչ լու կը գտնուի եղեր:

Հրատ մոլորակի մէջ հոյակապ թատրոններ, թանգարաններ, գեղարուեստական հաստատութիւններ եւս կը գտնուին եղեր:

Միայն չգիտցուի տակաւին, թէ բնակիչ ալ կա՞յ արդեօք Հրատ մոլորակի մէջ:

***

Անցած ըլլայ բարեկամ:

Շնորհակալ եմ:

Նոր ինացայ հիւանդ պառկելինիդ, անոր համար քիչ մը ուշացայ, ներեցէ՛ք:

Հոգ չէ:

Պա՞ղ առիք:

Յանցանքն իմս է, գիտեմ ես:

Դուք ինչո՞ւ յանցաւոր ըլլաք:

Գիտես, ես քիչ մը կը սիրեմ բանաստեղծութիւնը:

Այո՛:

Բարով խէրով չսիրէի: Գիտես ա՛, բանաստեղծները գեղջկական կեանքը միշտ կը գովեն, հովիւը, կ'ըսեն, ծառի մը տակ, առուակի մ'առջեւ նստած սրինգը կը

հնչեցնէ, ոչխարներն ալ դալարի վայրերու մէջ կը ճարակին, չկայ մի՞ եա ասանկ խօսքեր, ես ալ ելլամ ըսի քանի մ'օր գիւղ մ'երթամ եւ գեղջկական անմեղ կեանք մը վարեմ, մարդ ես, չե՞ս ըսեր մի, աղբար:

Կ'ըսես ա':

Ելանք Ալեմտաղի կողմերը գիւղ մը գնացինք: Երկար չընեն, հովիւ մը գտայ եւ աղաչեցի իրեն, որ մէկ երկու օր հետը գտնուիմ: Ընդունեց մարդը: Հովիւի հագուստ հագայ, հովիւը կը խնդայ ու կը խնդայ: Առտուն կանուխ ելանք, ու սկսանք քալել մացառներու մէջ, ետքն ալ ճահիճներու մէջ, հոգիս բերանս եկաւ մինչեւ որ արօտավայրն եկանք, ո՞ր է կ'ըսեն, որ գեփիւոր կը շոյէ եղեր, սրինգը կը հնչէ եղեր, առուակը կը խոխոջէ եղեր... Մրկեցայ, էրեցայ արեւուն ճառագայթներուն տակ. հովանոց չունէի հետս. առուակ ըսածը կանաչ եւ լեղի ջուր մ'է, որ խմուելու բան չէ, մէյ մ'ալ ոտքերուս տակը օձի մը գալարիլը չտեսնա՞մ մի... որչափ ձայն ունէի նէ՝ պոռացի եւ լեղապատառ փախայ: Հովիւին մնաք բարով ըսելու ժամանակ չունեցայ:

Վախցար ըսել է:

Վախնալն ալ խօ՞սք է, բայց միայն վախով չլմնցաւ, գալէս ի վեր իչաղորդսի մը ունիմ, որ չանցնիր, քիչ մը հողի վրայ նստեցայ՝ անկից ըլլալու է. ա՛ն քեզի գեղջկական կեանք ու վար նստէ՛: Չեփիւոր սանկ կ'ընէ եղեր տէ, սրինգն ալ նանկ կ'ընէ եղեր տէ... հովիւն ալ երջանիկ է եղեր: Գետնին տակն անցնին ամէնքն ալ: Հապա անօթի մնալս... հաճարի ալիւրէ շինուած հաց մ'որ բերան չդրուիր, քար, յարդ, հող, ամէն բան կայ մէջը, չկրցի ուտել որ:

Հովուական կեանքին ալ ճաշակն առիր ուրեմն:

Առինք ա': Բայց կարդացած ժամանակդ, ո՛րքան կ'ախորժիս, ո՛ր էր թէ հովիւ ըլլայի, կ'ըսես:

Այսուհետեւ ուրեմն հովիւներուն վրայ նախանձէ, բայց մի՛ ուզեր հովիւ ըլլալ:

Ոչ իսկ կը նախանձիմ, բայց բանաստեղծութեան մէջ այսչափ ալ խոշոր սուտ ըլլալո՞ւ է, ամօթ չէ՞, աղբար: Հապա վախէս լեղիս բրդեր ու մեռնէի նէ. ասանկ

բանաստեղծութի՞ւն կ'ըլլայ:

Բանաստեղծներն ալ յանցանք չունին, բուն երջանկութիւնը կը կայանայ թշուառութիւնը չզգալու մէջ եւ հովիւն այս տեսակէտով երջանիկ է:

Այսուհետեւ բանաստեղծութիւն չեմ կարդար:

Կարդա Յուզման ժամերն, որ նորէն սիրես բանաստեղծութիւնը: Կը վաճառուի բոլոր գրավաճառաց քով, գին՝ 10 դահեկան:

***

Քոլեռայի դէմ ազդու դեղ մը գտնուած է:

Քոլեռայով պիտի պատուաստեն գմեգ. ասելի պարզ խօսելով, ամէնքս ալ մէյ-մէկ քոլեռայ պիտի ըլլանք եւ քոլեռայէն չպիտի վախնանք. միայն թէ չպատուաստուած մարդոց չպիտի կրնանք մերձենալ, որպէսզի անոնց չփոխանցուինք: Եթէ Բասդէորեան այս դրութիւնն այսքան գոհացուցիչ արդիւնքներ յառաջ կը բերէ՝ ինչո՞ւ կ'ուշանան գմեգ պատուաստելու տիփուսով, կարկինոսով, սիքոզիսով, պարագիատապով, էմպեթկոյով եւ այլն եւ այլն. որպէսզի քիչ մը շունչ առնենք: Նոյնպէս ինչո՞ւ կ'ուշանան գմեգ պատուաստել քիչ մ'անամօթութեամբ, կտոր մ'անհոգութեամբ, պատառ մ'անքաղաքավարութեամբ, որպէսզի չչարչարուինք այս ախտերէն:

Ի վերջոյ, ինչո՞ւ չեն պատուաստեր գմեգ մահուամբ:

***

Ուրախութեամբ կ'իմանանք, թէ տիկին Մատակեան միտք ունի հաստատել Գատը գիտ մանկանց պարտէզ մը, ուր պիտի ընդունուին չորսէն մինչեւ եօթը տարեկան տղայք:

Կը յուսանք, թէ մեր ազգայինները պիտի փութան քաջալերել նաեւ սոյն ձեռնարկութիւնը:

***

Սրճարանի մը մէջ.

Քանի մ'օրէ ի վեր է, որ գլխարկատր մուրացկաններ երեւան ելան, ո՞ւսկից կու գան կոր ասոնք:

Վիեննայէն կու գան կոր շոգեկառքով:

Պոլսոյ մէջ արուեստ մը մնացած էր ան ալ ձեռընուս պիտի առնեն աս երոպացիները:

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔ, ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔ,

ՈՏԱՆԱԻՈՐ ԿԱՐԾԻՔ, ԱՐՁԱԿ ԿԱՐԾԻՔ,

ԲԵՐԱՆԱՑԻ ԿԱՐԾԻՔ, ԳՐԱԻՈՐ ԿԱՐԾԻՔ

Բացատրելու համար թէ ի՛նչ է պատճառ, որ շատ անգամ ամենապարզ խնդրոյ մը մէջ իսկ իրարու միտք չենք հասկնար, բաւական է ամենապարզ խնդիր մը ստեղծել եւ անոր վրայ կարծիքներ հաւաքել:

Ենթադրենք ուրեմն, որ մարդուն մէկն ի ներկայութեան երեք անձանց ապտակ հանած ըլլայ քեզի եւ դուն ալ դատող այդ երեք անձանց յանձնես: Այդ երեք անձերն ի նիստ կը գումարին, կը վիճաբանին, կը խօսին, կը խորհին եւ կ'որոշեն, որ այդ մարդը քեզի ապտակած չըլլայ:

Քանի մ'օր յետոյ այդ երեք անձերէն մին կը տեսնես փողոցի մը մէջ եւ կը հարցնես.

Ձեր որոշումն արդա՞ր է:

Ինձի նայէ՛, քեզի ըսեմ, իմ անհատական կարծիքս այն է, թէ այդ մարդը քեզի ապտակեց, բայց պաշտօնական կարծիքս ասոր բոլորովին հակառակն է:

Չեմ հասկնար:

Այլ է անհատապէս խորհիլ, այլ է պաշտօնապէս խորհիլ: Օրինակի համար, ժողովոյ մը մէջ ելնել ըսել, թէ այդ մարդն ապտակեց գքեզ, քիչ մը պատ կը փախչի կոր, ի՞նչպէս ըսեմ, խորհրդարանական կենաց չյարմարիր կոր, վերջապէս անհամ բան մը կ'ըլլայ կոր եւ վերջը ամէն մարդ կ'ըսէ կոր «որքան գէշ խօսեցաւ»:

Կը հասկնամ, ճշմարտութիւն խօսողն գէշ խօսած կ'ըլլայ կոր:

Մինչդեռ եթէ չապտակեց, ըսեմ, ատենաբանութիւնն ազդու կ'ըլլայ կոր եւ ամէն կողմէ կը ծափահարուի կոր: Այսուամենայնիւ, խօսքը մէջերնիս մնայ, այդ մարդը քեզի ապտակեց կրնամ խոստովանիլ գայս, ձեռքս խղճիս վրայ դնելով:

Ժողովոյ մէջ ալ խիղճդ ձեռքիդ վրայ դնելով հակառակը կը խոստովանիս:

Խորհրդարանական կարծիքն ուրիշ բան է:

Շնորհակալ եմ:

Այդ երեք անձերուն կը տեսնես նաեւ միւս երկուքն ալ, որ առաջնոյն պէս կը խօսին:

Այս երեք անձերն այս ընթացքով կը կարծեն վաստկիլ ժողովրդականութիւն ու բարձր պաշտօն:

Դիցուք, թէ այդ երեք անձերն խմբագրական դասուն կը վերաբերին: Իրաւունքը քեզի կու տան բերանացի, այդ մարդուն ըրածը անկրթութիւն է, կ'ըսեն, մինչեւ իսկ կը յորդորեն քեզի, որ դատ բանաս այդ մարդուն դէմ, եւ հետեւեալ օրն իրենց լրագրաց մէջ կը հրատարակեն.

«Սուտ է այն գրոյցն, թէ այսինչ մարդն այնինչ մարդն ապտակեր է»:

«Ստոյգ աղբիւրներէ մեզ տրուած տեղեկութեանց նայելով՝ այնինչ մարդուն ըրածն պարզապէս գրպարտութիւն մ'է»:

«Հաւատարիմ աղբիւրներէ քաղուած լուրերուն նայելով, ոչ թէ այսինչ մարդն այնինչ մարդուն զարկեր է, այլ այնինչ մարդն այսինչ մարդուն զարկեր է: Ճշմարտութիւնն այս է»:

Սրճարանի մը մէջ առանձին տեսակցութիւններ կ'ունենաս անոնց իրաքանչիւրին հետ:

Ի՞նչ գրած էք, աղբար, աս կը վայլէ՞:

Ի՞նչ ըսեմ, աղբար, ես ալ չիյտեմ:

Ճանըմ, այս մարդն չզարկաւ ինձի:

Չարկաւ:

Ի՞նչպէս կ'ըլլայ ուրեմն, որ հաւատարիմ աղբիւրներն, այդ չորնալիք աղբիւրներն...

Ճանըմ, դուն այդ հաւատարիմ աղբիւրներուն մի՛ նայիր, ամէն տպարանի մէջ յիսուն հատ շարուած, պատրաստ հաւատարիմ աղբիւրներ կան, գրաշարներն կը գործածեն լուրերուն առջեւը դնելու համար:

Ինչի՞ նայիմ:

Աւետարանէն թողթ չբրդա՞ւ ա՛, մեր ազգին մէջ քանի՞ հոգի լրագիր կը կարդայ, ո՞վ ինացաւ: Լրագրին անանկ գրել կը վայլէ:

Սո՞ւտ գրել:

Լրագիրն կրնա՞յ մի ըսել, որ այս անուն մարդն այն անուն մարդուն զարկաւ. բնականաբար աղէկ չփախչիր. բաժանորդները հաճութեամբ չեն կարդար անանկ լուրերը: Այսուամենայնիւ ամէն մարդ գիտէ այսօր, թէ այդ մարդը զարկաւ քեզի:

Շնորհակալ եմ:

Այս եղանակաւ որպէս թէ գործը անուշ տեղը կապուած կ'ըլլայ կոր:

Համարէ՛ թէ այդ երեք անձերը բանաստեղծական խումբին կը պատկանին:

Լրագրաց մէջ կը կարդաս անոնց յօդուածներն, որ ի նպաստ քեզի գրուած են, ապտակահանը կը դատապարտեն եւ գքեզ կ'արդարացնեն:

Գոհ կ'ըլլաս տեսնելով, թէ ազգին մէջ կը գտնուին գոնէ երկու երեք գրիչներ, որ ճշմարտութիւնը կը պաշտպանեն: Շնորհակալութեան նամակներ կ'ուղղես իրենց: Սիրտդ հանդարտ է:

Բայց շաբաթ մը յետոյ այդ երեք բանաստեղծներու միոյն մէկ ոտանաւորը կը կարդաս: Բանաստեղծն կը դատապարտէ ոտանաւորով ինչ որ պաշտպանած էր արձակով:

Կը հանդիպիս իրեն ու կը հարցնես.

Ի՞նչ եղաւ, որ կարծիքդ փոխեցիր:

Քաւ լիցի, ես կարծիքս չեմ փոխեր, եւ մէկու մը չեմ ներեր, որ այդ նախատինքն ընէ ինձ:

Ոտանաւորիդ մէջ դատապարտեր ես զիս:

Ոտանաւորն ուրիշ ճիւղ է, արձակն ուրիշ, բանաստեղծ ըլլալու էք, որ գիտնաք:

Բայց զարկաւ ինձի այդ մարդը:

Ո՞վ կը պնդէ հակառակը, բայց ոտանաւորի մէջ չգարնելն ասելի դիւրութիւն ընծայեց վանկերուն եւ յանգերուն. փափկութիւն մը, քաղցր ներդաշնակութիւն մը տուաւ քերթուածին. մինչդէռ եթէ զարկաւի վրայ ոտանաւոր մը գրէի, շատ պաղ պիտի երթար:

Անամ, պապամ, թող ոտանաւոր մը պակաս ըլլար: Ասկից գատ, գէշ մարդ ըսելու տեղ, աղէկ մարդ ըսած ես, գովեր ես ալ այդ անպիտանը:

Գեշն մեկ վանկ է, աղէկն երկու, եւ ինձի երկու վանկով բառ պէտք էր: Ա՛հ, պուէտ ըլլալու էք, որ այս նրբութիւնները հասկնաք:

Չեմ հասկնար:

Էֆենտիմ, դեկ բառին հետ յանգ չկազմեր էշը, աղէկ բառը անհրաժեշտ էր հոն:

Թող նոյնայանգ չըլլար այդ ոտանաւորն ու ճշմարտութիւն ըլլար:

Ոտանաւորի մը մէջ ճշմարտութիւնէն աւելի վանկ ու յանգ կը փնտռուին:

Ճշմարտութիւնն ո՞ր փնտռելու է ուրեմն...

Այդ տարբեր խնդիր է:

Հասկցայ, մնաք բարով:

Եթէ չէք հաւատար, փորձեցէ՛ք: Հարցուցէ՛ք երեսփոխանի մը, թէ ի՛նչ է իր կարծիքն այս ինչ խնդրոյ վրայ: